

Запропонована технологія дає змогу сприяти особистісному розвитку, актуалізації духовно-морального самовиховання, самодослідження, самопізнання, самоорганізації вчителів, опануванню арт-педагогічних засобів впливу на духовний потенціал школярів.

Висновки. Арт-педагогічні технології позитивно впливають на розвиток духовного потенціалу особистості, її духовно-ціннісної спрямованості, емоційної, моральної, когнітивної сфери, духовних потреб та інтересів; сприяє самопізнанню та здійсненню моральних вчинків. Різновидами впливу арт-педагогічних технологій на особистість вчителя є психозбережний, катарсичний, когнітивний, громадянський, екзистенційний, аксіологічний, комунікативний, рефлексивний, творчий. У педагогічній практиці існують різновиди завдань, які дають змогу впливати на розвиток духовного потенціалу вчителів за допомогою арт-педагогічних технологій у післядипломному процесі.

Література

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. / І.М. Дичківська. – К. : Академвидав, 2004. – 352 с.
2. Педагогіка вищої школи : підручник / Д.В. Чернілевський, І.С. Гамрецький, О.А. Зарічанський, І.М. Пшеничнюк ; за ред. Д.В. Чернілевського. – Вінниця : АМСКП, Глобус-Прес, 2010. – 408 с.
3. Селевко Г.К. Альтернативные педагогические технологии / Герман Константинович Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2005. – 224 с. – (Серия “Энциклопедия образовательных технологий”).

ШАПОВАЛ О.А.

ІНТЕРЕС ЯК ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Поняття “інтерес” розкривається в багатьох наукових працях філософів, соціологів, психологів, педагогів, тобто воно є об’єктом вивчення багатьох наук і має міждисциплінарний характер, а тому вимагає аналізу в різних аспектах.

Мета статі – розглянути інтерес як педагогічну проблему.

Інтерес – слово латинського походження (interest), що в перекладі означає “має значення, важливо” [1, с. 55].

Першим намагався дати визначення інтересу І. Кант: це те, що робить “розум практичним, що спричиняє визначенню волі”. В основу інтересу він закладає чистий розум, визнаючи його сталим чинником. З-поміж видів діяльності І. Кант виділив і пізнавальну, але не дав чіткого визначення поняттю “пізнавальний інтерес”.

Французькі матеріалісти XVIII ст. К. Гельвецій, П. Гольбах, Д. Дідро першими пояснюють громадське життя за допомогою інтересів. Вони вбачають у ньому реальну підставу моральності, політики, суспільного ладу в цілому. “Якщо фізичний світ підлеглий закону руху, то світ духовний не менш підлеглий закону інтересу. На землі інтерес є всесильним чарівником, що змінює в очах усіх істот вигляд будь-якого предмета” [2, с. 34].

Важливу роль у розвитку теорії інтересу відіграв також Г. Гегель: “Найближчий розгляд історії переконує нас у тому, що дії людей вплива-

ють із їхніх потреб, їхніх страстей, їхніх інтересів... і лише вони відіграють головну роль” [3, с. 20]. І далі зазначає, що люди “домагаються задоволення власних інтересів, але завдяки цьому здійснюється ще й щось подальше, щось таке, що приховано втримується в них, але не зізнавалося ними й не входило в їхні наміри” [3].

Один із засновників Я. Коменський, розглядав розвиток інтересу як важливу педагогічну проблему. Тільки завдяки інтересу, на його думку, учень “...буде горіти бажанням вчитися, не лякаючись ніяких складнощів, для того, щоб постигнути науку. Крім того, він не буде оминати праці, він навіть буде знаходити її і не лякатися напруги та зусиль. Він досягатиме найвищої мети, постійно намагаючись чому-небудь навчитися, якщо чує, що йому чогось не вистачає, постійно буде шукати, у кого йому навчитись, у всьому змагаючись з іншими товаришами” [4, с. 112–113].

К. Ушинський розглядав інтерес як засіб успішного навчання, звертаючи увагу на його роль у моральному розвитку особистості: “Пробуджуйте в людині ширший інтерес до всього корисного, найвищого та морального, і ви можете бути впевненими, що він завжди збереже людську гідність” [5, с. 401].

У зарубіжній педагогіці та психології теорії інтерес розглядається за такими п’ятьма напрямками: інтелектуальним, емоційним, волюнтаристським, психобіологічним та напрямом різнобічної природи інтересу.

Інтелектуальний напрям започаткував І. Герbart, пов’язавши інтерес з інтелектуальною сутністю людини: головною ознакою інтересу є активність людини у сфері розумової діяльності. Він вважав, що інтерес необхідно закласти в педагогічну мету: навчати потрібно так, щоб здобуті знання збуджували інтерес до подальшого вивчення інформації.

Представники емоційного напрямку (В. Ієрузалем, Т. Ліпс, В. Остерман) вважають інтерес емоційним проявом людини: інтерес переживають як радість, піднесений стан, що не потребує ніяких зусиль, а радість успіху сприяє зародженню інтересу до діяльності. Але водночас інтерес зводився до суб’єктивної оцінки життєвої цінності або до значення того чи іншого явища.

Автори волюнтаристського напрямку (Ч. Бюллер, А. Вальземан, П. Натторп та ін.) основою інтересу вважають волю, прагнення, спонукання до дії, тобто на першому плані в них динамічна, рушійна, спонукальна сила інтересу, що прирівнюється до спрямованості на здійснення певних дій.

Підґрунтям психобіологічної теорії інтересу (В. Джемс, Дж. Дьюї, Е. Клаперед) є біологічні фактори: інтерес є симптомом потреби, істинних бажань, що потребують задоволення. Вчені вважають, що передумови розвитку окремих складових інтересу на початкових стадіях слід шукати у вроджених (генетичних) властивостях індивіда, та припускають, що найвищого рівня розвитку інтересу можна досягти лише в результаті багаторазового повторення певної діяльності, яка супроводжується позитивними емоціями.

Прихильники теорії різнобічної природи інтересу намагались довести можливість існування такої теорії, яка б могла врахувати роль різних

сторін особистості та її розвиток у формуванні інтересу, котрий є поєднанням судження, оцінки, волі, почуттів або потягів, потреб та нахилів.

Ми згодні з думкою С. Крягжде, який вважає правильним той напрям, який ґрунтується на єдності вродженого та набутого. Значущість вродженого компонента поступово знижується й на певному рівні стає неістотною, тоді як набутий чинить уже навпаки [6, с. 23–25].

У дослідженнях Г. Бабушкина, Г. Гака, Б. Додонова інтерес розглядається як соціологічна категорія. Так, на думку Г. Гака, інтерес є об'єктивним явищем, що пов'язане з буттям предмета діяльності та не зводиться тільки до свідомості та волі. Він розглядає суспільну природу особистісного інтересу у двох аспектах. Одна з них розкриває особистісний інтерес людини та пов'язана зі збереженням її існування, розвитком її сил та здібностей, забезпеченням матеріальних і духовних потреб. Інша сторона характеризує інтерес особистості та її належність соціуму, спільноті, чому-небудь загальному: родині, колективу, класу, суспільству, Батьківщині. При цьому інтерес особистості може охоплювати й особистісний інтерес, але ніяк не зводиться тільки до нього.

У соціологічних дослідженнях у структурі поняття “інтерес” виділяють чотири основні моменти, які важливо врахувати в аспекті нашого дослідження: стан людини в суспільстві, або сукупність її зв'язків із суспільством (статусна позиція); рівень усвідомлення цього становища (статусу); мотиви діяльності, які спрямовуються на певні об'єкти інтересу для задоволення потреб, які виникають; сама діяльність, яка являє собою ствердження суб'єкта в об'єктивному світі.

А. Здравомислов вважає інтерес не просто соціальним становищем, а становищем, яке рефлексується у свідомості, що згодом переходить у дію. У цьому розумінні інтерес є об'єктивним ставленням та одночасно суб'єктивним збудником, тобто являє собою єдність об'єктивного й суб'єктивного.

Важливо підкреслити, що соціальні інтереси людей невід'ємно пов'язані з їхніми потребами, які є джерелом, необхідною передумовою спрямованих дій особистості. Можна погодитися з Ю. Шаровим у тому, що потреба є основним видом ставлення людини до навколишньої дійсності. Водночас потреба завжди відображає як внутрішній стан організму, так і ставлення до його навколишнього середовища, отже, потреба завжди виступає як суб'єктивне ставлення та відображення. Інтерес конкретизує й доповнює потреби людини, характеризує спрямування або зміст активності людини, відображає специфіку соціальних відносин, особливості активності особистості, що пов'язані не просто з обраним ставленням до середовища, а з практичним ставленням, з перетворенням середовища. Потреби та інтереси особистості виступають об'єктивною основою її діяльності та поведінки.

Близькість інтересу до сфери потреб дає можливість деяким психологам стверджувати, що інтерес є усвідомленою потребою.

Л. Гордон, вказуючи на те, що потреба є джерелом інтересів, зазначає, що, чим більш усвідомленими є потреби, тим ближче вони до інтересів.

Водночас інтереси в міру їх задоволення поширюються та приводять до виникнення нових потреб. Принципу формування інтересів на основі потреб дотримувались В. Бондаревський, Ф. Гоноболін, О. Зайцева, Б. Теплов.

На думку С. Рубінштейна, розбіжність між інтересом та потребою полягає в тому, що вона є нестатком чого-небудь, необхідністю, а інтерес – це вибірковість предметів, явищ навколишнього світу. У цьому сенсі незадоволення потреби викликає в особистості стан неспокою (негативний вираз емоцій), і, навпаки, незадоволення інтересу зумовлює активний пошук засобів його задоволення (активно-діяльнісне збудження). Отже, єдність інтересу й потреби безперечна, оскільки інтерес породжується із загальної глобальної потреби людини у орієнтації у навколишній дійсності, у пізнанні.

Особистість, яка задовольняє власні інтереси, змінюється, вдосконалюються її здібності, а інтереси не тільки поширюються, а й набувають певних якостей.

Інтереси завжди пов'язані з діяльністю та, виступаючи як збудники, стимулюють її заради задоволення потреби. Будучи формою виявлення потреб, інтерес детермінується мотивами діяльності, а тому, відбиваючи і потреби, і мотиви, стає метою. Така послідовність має вигляд: *потреби – мотиви – інтереси – мета*. Розгляд мотиваційного спрямування в розкритті поняття “інтерес”, на наш погляд, найбільш чітко відображає його природу. Єдність потреб, мотивів, інтересів впливає на спрямованість особистості, тобто на її готовність певним чином задовольняти потреби.

Отже, велике значення в теорії інтересу мають питання взаємозв'язку між інтересами, мотивами діяльності та спрямованістю особистості. Мотиви – конкретні внутрішні збудники діяльності. Мотиви є відображенням у свідомості людини її об'єктивних потреб та інтересів у досягненні певних благ і бажань, умов діяльності. Вони зумовлюють формування мети діяльності людини, у результаті чого здійснюється перехід до реалізації інтересів через діяльність, що спирається на ціннісні орієнтації. Мотиви навчання досліджували Л. Божович, М. Данилов, В. Ільїн, Г. Костюк, Н. Морозова, Г. Щукіна. На думку Л. Божович, мотивами можуть виступати предмети зовнішнього світу, уявлення, ідеї, почуття, все те, у чому знайшла відображення потреба.

Функціональні мотиви, серед яких і пізнавальні, виникають на основі потреб. Саме в мотиві відбувається поєднання, синтез зовнішніх впливів і внутрішніх, які визначають ставлення до діяльності. А. Маркова, Т. Матіс, А. Орлов, Л.Фрідман відносять інтерес до одного з видів збудження. Вони підкреслюють його залежність від інших сторін мотиваційної сфери та називають похідною складовою мотивації.

Отже, інтерес виконує стимулювальну функцію в ставленні особистості до певних сфер дійсності. Вчені також дотримуються різних поглядів і на проблему відношень між потребами та інтересами.

С. Рубінштейн відносить до мотивів діяльності потреби, інтереси, погляди, ідеали [7]. Г. Костюк також підтримував цю думку, вважаючи, що до діяльності людину спонукають різноманітні потреби, інтереси, схиль-

ності, почуття, усвідомлення обов'язку, відповідальності, які виступають як мотиви діяльності [8]. Єдність мотивів та інтересів складається з побудованих до дії, але якщо мотив зумовлює цю дію, відповідаючи на запитання “навіщо?”, то інтерес – на запитання “куди?”.

Слід також зазначити, що потреби та інтереси є основою системи цінностей і ціннісних орієнтацій особистості. Цінність є особливим суспільним ставленням, у результаті чого потреби та інтереси людини або групи переносяться на речі, предмети, духовні явища, надаючи їм визначальних соціальних властивостей. Цінностями особистості виступають предмети людських прагнень, захоплень, бажань, явищ, процеси, факти, дійсності, що не залишають людину байдужою, а здатні змусити її діяти упевнено. Ціннісні орієнтації виступають метою життя й основними засобами їх досягнення, тому виконують функції важливих регуляторів поведінки. Перетворення потреби на мету, тобто актуалізація потреби, як відзначає Д. Узнадзе, перетворює мету на цінності, що спрямовує поведінку особистості. Ціннісні орієнтації відображають фундаментальні інтереси особистості й визначають спрямованість її діяльності.

У розкритті сутності інтересу також допомагає поняття “мета”. Воно співвідноситься з поняттям діяльності й дії, тому є необхідним структурним компонентом будь-якої діяльності. Саме мета визначає спосіб, характер дій суб'єкта, або будь-яка діяльність є реалізацією певної мети. Починаючи ту чи іншу діяльність, суб'єкт визначає конкретну мету, керуючись певними потребами та інтересами. Мету можна визначити як усвідомлення потреб, передбачення бажаного результату, на досягнення якого й спрямовані дії особистості. Свідома мета завжди визначає спосіб і характер дій людини.

Висновки. Отже, аналіз наукової літератури свідчить, що сутність інтересу вчені розглядають як форму емоційного виявлення потреб особистості (М. Добринін, П. Кряжев, А. Петровський). Так, М. Добринін вважає, що саме потреби лежать в основі інтересів особистості, які пов'язані з її прагненням до певних предметів і певної діяльності; спонукальний елемент, що знаходиться між потребами і метою (О. Гендін); суб'єктивний стан як психічне явище (В. М'ясищев); суб'єктивно-об'єктивне явище (О. Здравосмилов).

Література

1. Глоссарий иностранных слов, употребляемых в современном образовании / под общ. ред. А.И. Астаховой, А.Л. Сидоранко. – Х., 2000. – 152 с.
2. Гельвеций К.А. Про разум / К.А. Гельвеций. – М., 1938. – С. 34.
3. Гегель Г. Сочинения / Г. Гегель. – М. ; Л., 1935. – Т. 8. – С. 20.
4. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения / Я.А. Коменский. – М., 1939. – Т. 1. – С. 112–113.
5. Ушинский К.Д. Человек как предмет воспитания. Опыт педагогической антропологии / К.Д. Ушинский // Ушинский К.Д. Сочинения : в 2 т. / К.Д. Ушинский. – М. : Педагогика, 1974. – Т. 1. – С. 401.
6. Крягжде С.П. Психология формирования профессиональных интересов / С.П. Крягжде. – Вильнюс : Мокелас, 1981 – С. 23–25.

7. Рубинштейн С.Л. Направленность личности : хрестоматия по психологии / С.Л. Рубинштейн ; сост. В.В. Мироненко. – 2-е изд. – М. : Просвещение, 1987. – С. 152–154.
8. Костюк Г.С. Основні принципи радянської психології / Г.С. Костюк // Радянська школа і організація її роботи. – К., 1939.

ЯДРАНСЬКА О.В.

АСПЕКТИ ТРУДОВОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ-СИРИТ

Незважаючи на те, що за останній рік динаміка чисельності дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківської опіки, змінилася в бік скорочення [1], проблема сирітства залишається досить гострою, адже 98 119 дітей (дані 2010 р.) до цього часу лишаються сиротами. Проблема сирітства в Україні на сьогодні привертає увагу не тільки політиків і урядовців, а й економістів, соціологів, психологів, медиків і, звичайно ж, педагогів. Однак неузгодженість дій кожного з об'єктів впливу на проблему сирітства призводить до появи нових проблем, зокрема педагогічних.

Згідно зі ст. 1 Законом України “Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сирит та дітей, позбавлених батьківського піклування”, держава повинна здійснювати соціальний супровід дітей-сирит до 23 років [2]. Соціальний супровід – робота, спрямована на здійснення соціальної опіки, допомоги та патронажу соціально незахищених категорій дітей та молоді з метою подолання життєвих труднощів, збереження, підвищення їх соціального статусу. Тобто держава несе відповідальність за цю соціальну категорію до моменту здобуття нею професії. Таким чином, і відповідальність за ефективність профорієнтаційної діяльності та якості професійної підготовки, по суті, лежить на представниках держави, які займаються вихованням дітей-сирит (вихователях, вчителів). При цьому в процесі професійної підготовки заслуговує на увагу впровадження в поведінкові практики дітей сирит із самообслуговування.

У більшості повноцінних чи неповних сімей діти виконують свої домашні обов'язки. У цьому аспекті праця виступає джерелом і важливою передумовою фізичного та соціально-психологічного розвитку особистості. “Праця, як ми її розуміємо, є вільна і погоджена з християнською моральністю діяльність людини, на яку вона наважується з безумовної необхідності її для досягнення тієї чи іншої істотно людської мети в житті, – писав видатний педагог К. Ушинський, – саме виховання, якщо воно бажає щастя людині, повинно виховувати її не для щастя, а готувати до праці життя” [3]. Таким чином, набуваючи перший трудовий досвід у родині, діти пізнають і первинний досвід спільної праці, поведінки в трудовій групі (трудоному колективі).

Однак сучасна система освіти й виховання молоді побудована так, що діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, під час свого виховання практично не набувають досвіду виконання практик, пов'язаних із самообслуговуванням. У закладах, де вони виховуються, більшість господарських робіт виконує обслуговуючий персонал, тому в таких дітей на пе-